

článok bol uverejnený vo štvrtročníku Beňušan č. 2/2017

Prímená vo Filipove

Kedysi v minulosti nebola potreba ľudí identifikovať, neexistovali sčítania, evidencie obyvateľov a pod. Preto si ľudia vystačili s jednoduchými menami. Používali len rodné mená – Ján, Matej, Juraj. Keď sa však niekto presťahoval do inej obce alebo keď sa stretli viaceré osoby s rovnakým rodným menom, pridal sa na ich rozlíšenie názov obce, z ktorej pochádzali – Ján z Bystrice, Ján z Brezna a pod. Popri tom sa začali postupne používať aj ďalšie rozlišovacie mená, ktoré vznikali rozličným spôsobom – z prezývky, podľa oblasti pôvodu, podľa zamestnania a pod. Ich používanie však nebolo ustálené, ako vznikali, tak aj zanikali, prípadne sa menili. Až koncom 18. storočia cisár Jozef II. zaviedol pravidlá pri používaní týchto mien, z ktorých vznikli rodinné mená – priezviská. Priezviská sa dedili v mužskej línii z otca na syna, dcéra po vydaji prijala manželovo priezvisko.

Hlavne v uzavretejších komunitách, kde bol malý pohyb obyvateľstva a takmer všetci boli navzájom bližší alebo vzdialenejší príbuzní, často žilo viacero osôb s rovnakým rodným menom aj priezviskom. Preto vznikla nutnosť ďalšieho rozlišovania osôb. Dialo sa to pridaním ďalšieho mena – prímena (prímenia). Prímená vznikali zväčša podobne ako predtým priezviská – odvodené z mien príbuzných, z prezývok, z pôvodu, zo zamestnania a pod. a prechádzali aj na ich potomkov. Keď sa niektorá rodina odsťahovala, na novom mieste už prímeno nepoužívala, keďže tam často bola jediná s takým priezviskom a ďalšie rozlíšenie už nebolo potrebné.

Takouto uzavretejšou komunitou, kde žilo a stále žije veľa rodín s rovnakými priezviskami je aj obec Beňuš. Pôvodne to bola banícka obec. V priebehu 16. storočia, keď bane prevzal erár (štát) sa z nej stala drevorubačská obec, ktorá patrila pod Banskú komoru. Obyvatelia obce ťažili drevo hlavne pre potrebu baní v banských mestách. Podobne ako Čierne Hrone na Čiernom Hrone existovali aj Biele Hrone na (Bielom) Hrone. Patrilo do nich 8 osád – centrálna osada Beňuš (pôvodne sa volala Krám podobne ako osada Krám v Č. Balogu), Pôbišovo, Gašparovo, Filipovo, Braváčovo, Srnkovo, Podholie a Bacúch.

Na príklade osady Filipovo si teraz ukážeme vývoj a používanie prímen. Ľudia sa tu poznali viac podľa prímen ako podľa priezvisk a označovali sa tak aj ich domy. Hovorili napr. nie Ján Faško ale Jano Manoš alebo Jano od Manošov alebo idem do Kristiánov (namiesto do Faškov).

Podľa sčítania lesných robotníkov z roku 1710 boli vo Filipove len 3 domy a cca 10 mužských členov (ženy sa v sčítaní neuvádzajú) s 3 priezviskami a to Faško, Rusnák (časom sa zmenilo na Dugát) a Knapčok (žil tu len krátko). Pri takom malom počte osôb ešte prímená neboli potrebné.

Podľa „spísania duší farnosti Beňušskej“, ktorý urobil beňušský farár v roku 1821, už bolo vo Filipove 14 domov žilo tu 139 osôb, ktoré používali 13 priezvisk. V tomto období sa už v cirkevnej matrike začali okrem priezvisk vyskytovať aj prvé prímená. Medzi najstaršie dodnes používané patria Kaclík (z konca 18. storočia pri

priezvisku Faško, neskôr sa stalo samostatným priezviskom) a Geletka (zo začiatku 19. storočia pri priezvisku Javorčík) a Troliga (zo začiatku 19. storočia pre priezvisko Pôbiš, neskôr zaniklo).

V súčasnosti je vo Filipove vyše 100 domov, z ktorých je trvalo obývaných asi 70, ostatné slúžia zväčša už len na rekreačné účely a to tak pre potomkov pôvodných majiteľov ale aj pre cudzích. Obyvatelia používajú asi 44 priezvisk, z ktorých pri 26 sme znamenali aj nejaké to prímeno, týka sa to hlavne rodín, ktoré tu už žijú dlhšie. Zistených bolo 80 rôznych prímien.

Zistené prímiená možno rozdeliť do niekoľko skupín podľa ich (niekde len pravdepodobného) spôsobu vzniku. Treba si však uvedomiť, že tieto prímiená sa mohli pôvodne týkať osôb už dávnom nežijúcich a preto sa v prevažnej väčšine nedá ich charakteristika vzťahovať aj na ich potomkov, tí ich proste len „zdedili“ a nemusia ani tušiť, čo bolo dôvodom ich vzniku.

Najlepšie sa dá odvodiť **pôvod prímien odvodených od mien**, čo sa dá overiť aj v cirkevných matrikách z 19. alebo prvej polovice 20. storočia, kde sa bežne uvádzali spolu s priezviskom. Vo Filipove sme zaznamenali tieto prímiená: Od Andelov (priezviská Faško a Kaclík, pôvod od mena Angelika, angel - andel - anjel), Od Bercov (priezvisko Laurinc, od mena Berco - Albert), Od Borajov (Nemčok, prímeno „zdedili“ od Kaclíkovcov z Gašparova, pôvod asi od mena Bora - Barbora), Od Dorkov (Kán, od mena Dorka - Dorota), Od Eťkov (Nemčok, možno od mena Eťka – Etela prípadne Eduard), Od Jančiarov (Faško, od mena Jančo - Ján), Od Karolkov (Faško, od mena Karol), Od Kristiánov (Faško, od rodného mena Kristián), Od Lojzov – Lojziak (Laurinc a po nich aj Tešlár, od mena Lojzo - Alojz), Od Macuľov (Lopušný a Faško, od priezviska manželky Macuľová a to asi od mena Maco - Matej), Mišienec (Faško, od mena Mišo - Michal – prímeno bolo hojne rozšírené v 19. storočí, neskôr sa táto rodina ďalej vetvila, vznikli nové prímiená a toto zaniklo), Od Mačicov (Faško, asi od mena Maco - Matej), Od Miškárov (Faško, od mena Miško - Michal), Od Palíkov (Faško, od mena Palík - Pavol), Od Piusov (Faško, od rodného mena Pius), Od Zemkov (Faško, možno bývali v dome, kde v 19. storočí žila rodina Zemkovcov).

Celkom dobre sa dá odvodiť **pôvod prímien vzniknutých od zamestnania predka**. Možno sem zaradiť prímiená - Od Cestárov (Poliak, robil možno pri stavbách ciest alebo býval pri ceste?), Od Krčmárov (Faško, mali krčmu vo Filipove), Z obchodu (Faško-Kaclík, mali obchod vo Filipove), Z obuvi (Faško, presťahovali sa do Brezna, kde robili v obchode s obuvou), Od Šovcov (Lopušný, asi od slova ševc - opravár obuvi, možno popri svojom zamestnaní opravoval aj obuv).

Prímiená odvodené z fyzických vlastností osôb mohli vzniknúť z nejakej charakteristickej vlastnosti osoby alebo naopak z jej opaku ako posmešná prezývka. Zaradiť by sme sem mohli tieto prímiená: Od Beľov (Faško, zrejme mal svetlú pokožku alebo vlasy, ale možno aj od mena Belo, teda Vojtech), Od Drobčov, Drobec (Faško a Kaclík, malej postavy alebo naopak posmešné pomenovanie vysokého človeka), Od Knoškov (Faško, asi od nárečového slova knoška alebo knochta – noha), Od Kukúľov (Lopušný a Pačesa, kukat' - pozerat', mal veľké oči?), Od Packošov (Pôbiš, od slova packa? – malá ruka), Od Rapošov (Dolinský a Nemčok,

možno mal predok zjazvenú tvár - rapavú), Od Štetov (Lopušný, možno bol zarastený - štetinatý alebo zo slova štet - podklad vozovky z hrubých kameňov).

Podobne mohli niektoré prímená vzniknúť **z povahových vlastností osôb**, napr. Od Hurto, Od Hurtiakov (Faško a Kubaský, kto hlasno rozpráva - hurtuje), Od Cicov (Lopušný, možno mladý, neskúsený človek - len taký ciciak), Od Cifríkov (Faško, asi sa rád cifroval - parádil, alebo rád cifroval pri tanci), Od Kašičiarov (Nemčok, mal rád kašu?), Od Chrmajov (Faško, možno skomolenina od slova chrnieť? – spať, rád si pospal), Od Kikiríkov (Faško, možno mal výrazný hlas), Od Mamáňov (Faško, mamin miláčik?), Od Motoškov (Kaclík, od slova motať? - motovidlo), Od Papušiakov (Faško, kto rád papá?), Od Ratajov (Dugát, možno volal na ratu – bojzlivý?), Od Škrípov (Faško, možno mal nepríjemný, škrípavý hlas).

Ďalšia skupina mohla vzniknúť **od charakteru obydlia** majiteľa. Takéto sú napríklad prímená - Od Chyžkov (Kaclík, asi býval v malej chyžke - domčeku), Od Kanálov (Faško, býval pri kanáli? – potoku), Do Múranici (Faško, zrejme mal ako jeden z prvých murovaný dom – prímeno sa vyskytlo v 19. storočí), Od Spôjdikov (Farárik, Faško aj Libič, býval na kopci, akoby na povale - pôjde), Od Končišov (Faško, býval asi na konci dediny), Od Pražiakov (Faško, možno od slova prah – zápražie - priedomie), Spoza plotu (Faško, asi býval za plotom).

Pri **prímenách odvodené z nejakého predmetu** je zväčša jasné pomenovanie predmetu, ale ťažšie je určiť, ako sa z neho stalo pomenovanie osoby. Mohli by sme sem zaradiť prímená - Od Čepajov (Faško a Vrbovský, od slova cep? – nástroj na mlátenie obilia), Od Geletkov (Javorčík, geleta – drevená nádoba na mlieko), Od Iskrov (Kán, iskra – mal iskru v očiach?), Od Kanclíkov (Faško-Kaclík, možno od slova kancel? - kazateľnica, hovorí ako farár z kančľa?), Od Kapsov (Laubert, slovo kapsa – taška), Od Klincov (Dugát a Lopušný, slovo kliniec), Od Obal'kov (Faško, možno zo slova obalok - obruba rukáva, oplecko na ľudovom odeve).

Niektoré prímená naznačujú aj **pôvod z rastlinnej alebo zvieracej ríše**. „Rastlinné“ prímená sú napr. - Od Hruškov (Lopušný, asi mali pri dome hrušku), Od Komprdov (Farárik, komprd – huba hriab modrák, možno bol nízkeho vzrastu), Od Smrčkov (Laurinc, huba smrčok, alebo od slova smrkať), Od Repkov (Šajgalík, pestoval alebo mal rád repu). Medzi prímená poukazujúce na niektorú vlastnosť odvodenú od zvierat možno zaradiť napr. - Od Húskov (Dolinský – asi chovali husi), Od Kaclíkov (Faško, neskôr ako samostatné priezvisko, aj v tvare Katzlik, možno z nemeckého Katze? – mačka), Od Kundrov, Kundriak (Faško, asi od slova kundrák – kanec), Od Kuricov (Baliak, od slova kura? - sliedka), Od Sojkov (Baliak, vták sojka), Od Turanov (Baliak, od slova tur? – dobytok, možno ich chovali), Od Vtáčikov (Gašperan, od slova vták - možno bol „pekný vtáčik“ alebo chytil vtáky).

Pri niektorých prímenách v súčasnosti **nevieme ani odhadnúť, z čoho mohli vzniknúť**, boli to buď skomolené alebo už nepoužívané slová. Takými sú napr. prímená - Od Boditkov (Kolega), Od Čumpierov (Baliak), Od Dídajov (Faško), Od Kaňov (Štubňa), Od Levčíkov (Pačesa, možno bol odvážny ako lev?), Od Majšíkov (Farárik), Od Manošov (Faško), Od Paľtinov (Vrbovský), Od Pudákov (Dolinský), Od Pudov (Srňka), Od Rekeňov (Srňka), Od Sotvákov (Javorčík), Od Šúfikov (Faško),

Troliga (Pôbiš, používalo sa v 19. storočí, neskôr zaniklo, pôvod možno od slova trúliť? – piť).

Okrem uvedených sa vyskytujú ešte aj **prímená alebo prezývky, ktoré sa týkali zväčša len konkrétnej osoby** napr. Amerikán (bol v Amerike, alebo ho tam nazvali posmešne), Kešo, Krivý, Okuliarnička, Rejguša, Ručička (nemal jednu ruku), Veľkomožný (veľký pán, možno len posmešne) a pod.

Toto bola malá ukážka vynachádzavosti našich predkov pri vytváraní pomenovania osôb len v jednej malej osade. Teraz môžeme ich pôvod často už len odhadovať z podobne znejúcich slov. Ich skutočný vznik by vedeli objasniť asi len samotní držitelia týchto prímen alebo tí, ktorí ich takto pomenovali. Ak by ste však vedeli doplniť alebo opraviť význam horeuvedených prímen, budem rád, ak mi napíšete na adresu bfasko@gmail.com alebo zavoláte na telefónne číslo 0948 031 328.

Braňo Faško od Kristiánov